

Premonstráti v Plzni

Sedláčkova knižní tvorba

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. II. Josef Vojtěch Sedláček, loajální vlastenec. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 511–[532].

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405464>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Sedláčkova knižní tvorba

Od roku 1818 se čeští vzdělanci snažili zahájit vydávání české encyklopedie, případně nové edice, v níž by vycházela česká odborná literatura. S touto myšlenkou přišel Josef Jungmann, který si uvědomoval, že již nastal čas, aby se v českém jazyce začala psát přírodovědná, lékařská, právnická a další odborná literatura. Plánovanou encyklopedii rozvrhl do dvaceti svazků, sám chtěl celé dílo revidovat.¹

Jeho projekt získal příznivce i proto, že zatím nepředpokládal sepisování původních vědeckých prací, ale vzdělávacích textů a učebnic vytvořených podle kvalitních cizích vzorů. Josef František Koublé (1785–1824), litoměřický gymnaziální profesor matematiky, přislíbil sepsat přírodopis, Josef Kramář, Jungmannův litoměřický žák, se chystal psát zeměpis, Jan Jodl, litoměřický gymnaziální profesor, začal připravovat dějepis, Antonín Jungmann, bratr Josefa Jungmanna, zahájil práci na české antropologii a Jan Svatopluk Presl souhlasil se sepsáním botaniky. Josef Vojtěch Sedláček se zavázal, že sepíše rozsáhlejší spisy o geometrii a fyzice, neboť v té době žádné podobné česky psané učebnice neexistovaly.

Josef Jungmann si byl dobře vědom nedostatků české odborné terminologie prakticky ve všech disciplínách, věděl, že je třeba tento závažný problém řešit. Prosazoval – oproti starší generaci (např. Josef Dobrovský) – výrazné obohacování českého jazyka, přejímání a upravování cizích slov (např. ze slovanských jazyků), vytváření nových slov, aby bylo možno brzy psát a publikovat české učebnice, odborné články a nakonec i původní vědecké práce. S velkým nasazením koordinoval práci ostatních vzdělavců, organizoval pracovní schůzky, konzultoval s jednotlivými autory terminologické otázky.

K sepsání a vydání zamýšlené encyklopedie však nedošlo. Příčina neúspěchu Jungmannovy plánované encyklopedie nevězela v málo rozvinutém jazyku, ale v nedostatku kvalitních autorů, kteří by se mohli a chtěli projektu v plném nasazení věnovat. Plánované knihy sepsali Sedláček, Presl, Marek a Antonín Jungmann. Měly charakter učebnic, více méně se opíraly o cizí vzory. Jejich význam spočíval mimo jiné ve vytvoření české odborné terminologie. Josef Jungmann měl navíc v té době náročnou práci s přípravou vydání své *Slovesnosti* [Ju1], která si vyžádala veškeré jeho nasazení. Soustavně upomínat autory uvažovaných knih, motivovat je k práci, případně vyhledávat jiné autory bylo patrně nad jeho síly.

---

¹ Zdá se, že motivací k vydávání české odborné encyklopedie byla i Jungmannova nespokojenost s publikačními možnostmi, jež nabízelo právě založené *Wlastenské museum*.

Literární historik Jaroslav Vlček v knize *Dějiny české literatury* napsal:

Jungmannova „Slovesnost“, Markova logika čili „Umnice“, Sedláčkova „Geometie“ i „Fysika“ a Preslův „Rostlinář“, jejichž názvosloví Jungmann horlivě a pracně pomáhal skládati, vyšly vesměs jako knihy samostatné. Péče o myšlenku encyklopedickou v jiné formě a za účasti nových svěžích sil připadla časopisu „Krok“, jenž tím způsobem v sobě sjednotil úkol obojí: pěstovati řeč a literaturu českou, která nenašla místa v rámci zemského Musea, i starati se o rozvoj české vědecké práce. ([Vlč], s. 361–362)²

1. Sedláčkovo terminologické úsilí a jeho učebnice geometrie

Josef Vojtěch Sedláček vzal myšlenku encyklopedie za svou a začal ji roku 1820 uskutečňovat. Intenzivně studoval a psal, ve městech i na vesnicích, v dílnách a mlýnech sbíral nejrůznější termíny, aby obohatil slovní zásobu a mohl sebrané, případně modifikované termíny využít při sepisování učebnic geometrie a fyziky. O prázdninách roku 1820 hovořil o svém autorském záměru při „cestách po známých a přátelích“, radil se s nimi o českých matematických, přírodovědných i technických termínech. Nejvíce v tomto směru spolupracoval s Josefem Liboslavem Zieglerem a Josefem Jungmannem. Jungmannův podíl na tvorbě české terminologie výstižně popsal český jazykovědec Alois Jedlička (1912–2000):

Rovněž terminologie Sedláčkovy Fysiky prochází poradní redakcí Jungmannovou. Jungmannova účast se týká buď jednotlivých termínů, jejich doporučení, odmítnutí nebo navržení nových, vytyčení a zdůraznění zásadních hledisk i obecných zásad při tvoření terminologie (stanovení pramenů a jejich platnost, princip analogie, purismus, normalisace a pod.). ([Jed], s. 25)³

Blízký vztah Sedláčka a Jungmanna dokládá například Jan Ježek ve spisu *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou*:

Prof. V. Sedláček v Plzni propůjčil mu [Jungmannovi] k užití slovník česko-německý, s počátku století farářem Fabřim, ač bez všech citátů, zhotovený ...

([Jež], s. 83)

Jungmannův vliv na Sedláčkovu terminologii zdůraznil i literární historik Jan Jakubec v knize *Dějiny literatury české*:

Při měřictví se Sedláček dovolává jako podnětu k své práci nařízení o učení českému jazyku z r. 1816. Pro české fyzické názvosloví poskytl Sedláčkovi odborné výrazy Jungmann, které vymysleli spolu s profesorem Jos. Koublem

² Časopis *Krok* vycházel v letech 1821 až 1840, byl prvním českým vědeckým časopisem. Od roku 1827 byl vydáván *Časopis Společnosti vlastenského Museum v Čechách*. Oba tyto časopisy uveřejňovaly jak původní české odborné články, tak informativní, referativní, kritické a polemické studie.

³ O Jungmannově pomoci Preslovi, Markovi či Sedláčkovi viz např. Jungmannův dopis Antonínu Markovi z 21. 10. 1824 ([196], s. 54). O spolupráci Jungmanna a Sedláčka viz též [F], zejména s. 525–528.

ještě v Litoměřicích. Jiné pokusy dostal od Jos. Teuchla, kanovníka v Hradci Králové. Jungmannovi děkuje Sedláček ve svém spise za vybroušení české řeči. ([Jak], s. 392)⁴

O Jungmannových korekturách Sedláčkovy geometrie psal i Josef Josefovič Jungmann, syn Josefa Jungmanna, v nedatovaném dopise (patrně z roku 1821) adresovaném Antonínu Markovi:

*Pantáta by psal, ale zrovna má korekturu pátého archu matematiky Sedláčkovej, již asi 16 archů bude.*⁵

Josef Liboslav Ziegler se mimo jiné zabýval vyhledáváním, shromažďováním a vytvářením české matematické terminologie, ač nebyl matematikem a matematiku nevyučoval. Roku 1821 vydal v časopisu *Dobroslaw* matematický slovníček nazvaný *Pokus zčesstěnj matematyckých názvů*.⁶

Článek není podepsán, jméno autora není uvedeno ani v obsahu. Je pravděpodobné, že jej připravil sám Ziegler jako editor časopisu. Bez jakéhokoliv úvodního vysvětlení článek podává větší počet latinských matematických termínů s jejich českými variantami; někdy je za latinským termínem nejprve v závorce termín německý. Například ([15], s. 99):

theorema (Lehrsatz) – sada povčná, povčka,
problema (Ausgabe) – vloha,
resolutio problematis – rozebránj, rozprawenj vlohy, rozbor vlohy,
demonstratio – dukaz,
lemma – přesada,
corollarium – weplynek,
scholium – přjsada.

Není jasné, proč Ziegler slovníček zveřejnil, snad chtěl pomoci českým gymnaziálním studentům a učitelům. Většina jeho termínů se neujala, neboť byla vytvářena ještě v duchu puristických snah, staré slovní zásoby a starších jazykových pravidel. Silnou motivací bylo vše přeložit a vše vyjádřit za každou cenu česky, například

hydrostatica – mokowažitelstwj,
optica – hlednictwj, zornictwj,
chronologia – časnictwj,
tactica – bogisstnictwj,
species arithmeticae – twarowé počjtánj,

⁴ O spolupráci Sedláčka s Jungmannem a o Sedláčkově přínosu k vytvoření české matematické a fyzikální terminologie viz [Du], s. 683.

⁵ Jungmannův dopis Markovi viz [JJJ], s. 25. Jungmann se Markovi zmiňuje o tisku Sedláčkovy geometrie v dopise z 9. 1. 1822 (viz s. 24) a v nedatovaném dopise z roku 1822 (viz s. 27).

⁶ *Dobroslaw* aneb rozličné spisy povčugjčyho a mysl obweselugjčyho obsahu w řeči newázané, y wázané 2(1821), svazek 2, s. 97–106.

algebra – stegninářstwj, pjsmenictwj,
logarithmus – wztahočet,
angulus obliquus – kaut ssurj,
tangens – týkacj (týkalka),
polygonum – hranjk,
prisma triangulare – hranolec třjhranničnj,
focus – wálistě,
hyperbola – přewrchnice.

Některé termíny se ujaly a jsou užívány dodnes. Například

additio – sčjtánj, sečtenj,
proba – zkausska,
divisio – dělenj,
divisor – dělitel,
fractio – zlomek,
differentia – rozdjl,
planum – plocha,
linea – čára,
punctum – bod.

Většinou se jednalo o termíny, které měly svoji oporu ve starých (humanistických) českých početnicích, učebnicích základů geometrie či praktických zeměměřických pomůckách. Nepodařilo se zjistit, zda Ziegler spolupracoval při tvorbě tohoto slovníčku s Josefem Jungmannem či Josefem Vojtěchem Sedláčkem. Není jasné, jak velký (pozitivní či negativní) vliv měl Zieglerův slovníček na vývoj české matematické terminologie. Vznikl v době, kdy se již pomalu začalo ustupovat od výuky matematiky v latinském jazyce a přecházelo se na jazyk německý. Je nutno zdůraznit, že Zieglerův pokus o „počestění“ matematické terminologie zapadá do tehdejších snah českých vlastenců – dokázat, že český jazyk je vhodný i pro výuku i pro vědu.

Nahlédneme-li do Sedláčkovy učebnice geometrie, snadno zjistíme, že Zieglerovu terminologii bezhlavě nepřebíral. Sedláček užívá například termíny *zbytnice* (hyperbola), *ohnisko*, *hranol* apod.

Sedláček svoji rozsáhlou učebnici *Základové Měřictwj, čili Geometrye* [X-33] vydal roku 1822.⁷ Její obsah výrazně překračoval rámeček tehdejší středoškolské výuky geometrie. Tematicky doplnila Vydrovu učebnici *Počátkové Arytmetiky* z roku 1806. Obě učebnice se staly prvními českými kvalitními a náročnými učebními texty a výraznými počiny v matematicko-fyzikálním vzdělávání v české řeči. Měly celonárodní dosah a odstartovaly vytváření české matematické terminologie.⁸

⁷ Rukopis své učebnice Sedláček věnoval *Wlastenskému museum*. Jsou v něm zanesené poznámky cenzora i provedené požadované úpravy. Uložen byl pod číslem IV D 33 (925).

⁸ O českých početnicích a příručkách pro výuku aritmetiky a geometrie viz [Mi2].

Cíl a přínos Vydrovy učebnice výstižně charakterizují slova Jana Ježka z roku 1880:

Vydra těžce nesl, že jazyk český ze škol a života veřejného jest docela vyloučen a ustanovil se na tom, že vzdělá knihu o umění mathematickém v řeči české, jednak aby se mládež a každý jiný takto snaze a důkladněji v umění tom vycvičiti mohl, jednak aby se ukázalo, že jazyk český není tak nevzdělaný a k vyšším vědomostem nespůsobný, jak jej tehdejší odrodilci a nepřítelivci nařikati směli. Započal práci tu několikráte, avšak byl z ní vždy zase vyrušen jinými neodkladnými záležitostmi a teprve když r. 1803 ztratil úplně zrak a professury vzdáti se musel, uvázal se v dílo zmíněné a to tak, že každého dne několik hodin diktoval své mathematické přednášky přebývajícím u něho dvěma studujícím. ([Jež], s. 92)

O Sedláčkovi a jeho učebnici geometrie lze říci více méně to samé.

Svoji učebnici *Základové Měřictwj, čili Geometrye* dedikoval Sedláček Františku Antonínu hraběti Libštejnskému z Kolovrat, kterého si nesmírně vážil. Své věnování s hrabětem konzultoval, dedikační text mu zaslal v českém i německém jazyce s plnou titulaturou, tak, jak byla uváděna v dobovém schematismu. Hrabě mu dedikační text 7. dubna 1822 schválil, souhlasil s jeho vytištěním, navíc ocenil Sedláčkovy všestranné aktivity pro rozvoj českého jazyka, literatury a vědy.⁹

V předmluvě Sedláček podrobně popsal důvody, které ho vedly k sepsání a vydání knihy. Připojil zajímavý návod, proč a jak správně studovat geometrii.

Jeho učebnice měla dobrý ohlas, o jejím vydání a prodeji se objevily zprávy i v tisku.¹⁰ Byla vítána českými vlastenci, jak dokládá například korespondence mezi Čelakovským a Kamarýtem.¹¹ Ocenili ji Josef Jungmann, Pavel Josef Šafařík i Jan Nejedlý. Jungmannovo hodnocení je otištěno v jeho monografii *Historie literatury české* [Ju2] na straně 501. Šafařík¹² na vydání Sedláčkovy učebnice geometrie reagoval 3. února 1823 dlouhým pochvalným dopisem.¹³

⁹ Sedláček byl s hrabětem v osobním kontaktu od roku 1818, kdy mu věnoval oslavné ódy [X-7] a [X-8]. V archivní složce [Ch-1] je devět dopisů hraběte Libštejnského z Kolovrat, které Sedláčkovi zaslal v letech 1818 až 1823. Například 25. dubna 1820 děkoval Sedláčkovi za zaslání Palkovičova slovníku, 21. září 1823 za *Rýmovník*.

¹⁰ Viz [16] a též šestistránkový reklamní soupis vydaných knih, učebnic, divadelních her a příležitostných tisků, který je vevázan do Sedláčkova překladu Darupovy knihy (viz exemplář uchovaný ve *Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje*, sgn. 8G567), v němž je uvedeno: *Sedláčkova Geometrye neboli Měřictwj prvň spis toho druhu, genž v česstině na světlo vychází, 29 archův sýlná, asy s 350 obrázky zaopatřená*. Tisk knihy pravděpodobně v době přípravy reklamy ještě nebyl ukončen, neboť nebyla uvedena prodejní cena učebnice.

¹¹ Viz dopis Čelakovského Kamarýtovi z 12. 1. 1822 otištěný v knize [B1], s. 119–121.

¹² Pavel Josef Šafařík (1795–1861), filolog, historik, etnograf a slavista, byl v letech 1819 až 1833 profesorem a ředitelem pravoslavného srbského gymnázia v Novém Sadu v tehdejší rakouské Vojvodině, kde vyučoval matematiku, fyziku, logiku, latinu, němčinu a maďarštinu. Roku 1833 se vrátil do Čech, kde získal místo redaktora *Časopisu českého muzea*. Později redigoval časopis *Světlozor*. Od roku 1841 byl zaměstnán v univerzitní knihovně, od roku 1848 byl jejím ředitelem. Úzce spolupracoval s Františkem Palackým a Jánem Kollárem.

¹³ Sedláček jej zveřejnil v předmluvě své učebnice *Základové Přejrodictwj* ... [X-41] roku

Josef Linda zveřejnil o Sedláčkově učebnici geometrie delší text v časopisu *Wlastenský Zwěstowatel*, který redigoval. Tento časopis přinášel krátké zprávy z Čech i ze zahraničí, v rubrice *Rozmanitosti* uváděl krátké povídky, naučné texty o přírodě, texty s historickou a zeměpisnou tematikou, v závěru každého čísla byly umístěny recenze, reklamy, informace o cenách obilí, pokyny po předplatitele apod. Většina zpráv nebyla podepsaná. Ve zmíněném oznámení o vydání Sedláčkovy učebnice geometrie stojí:

... *Čecho-Slowany obdařil [Sedláček] znamenitým spisem: Měřictwj čili Geometrie, genž právě tiskem vydaná práce, přes 28 archů sylná, se 7mi rytbami na archočtwtjch, na nichž přes 350 rozměrů neboli figůr.*

K pjsnjm gest ljebnýj gazyk náss; k řečněnj gádrnýj, statnýj, důraznýj, ohromnýj; k nebeským cytům wznessenýj, slawnýj. K wčenostem ale, genž žádagj wrčitého wygádřenj, obmezeného pogemu slow, kde takměř gako w hodinách, gedno do druhého sahá, kde nesmj ani neymenssjho býti nazbyt ani nedostatku, takowá totiž práce gakou podniknul důstogný pan Wlastenec, gest nowá cesta samostatně proklestěná w této zakrnělé kragině literatury nassj. Neboť on negen wyswětlił prawidla o wčenosti té, nýbrž y tato zwlásstnost patřj geho zásluhám, že wssecky wčenecké weyznamy, ne w cyzým (latinském neb řeckém), nýbrž w českém gazyku gádrně napsal, tak že každému pauhému y w wčenostech zprostému Čechu samo slowo giž se wyswětluje, gsa buď giž w gazyku známé gmeno, nebo z českého kořene patrně wyrostlé, nebo ze slowanskobratrských gazyků srozumitelně wypugčené. Tak k. p. Čtwerec (Quadrat); Mjra čtwerečná (Quadratmaaß), Přepona (Hypotenuse); Okolek (Peripherie); Kruh (Kreis); Uhel (Winkel); Uhloměr (Winkelmesser) etc.

Ale negen ke cti literatůry nassj: také k prospěchu a wžitku swých kraganů pracowal důstogný spisowatel; k autlým wpnutým prawidliům wrčitého rozumu připogowal – kde gen možná – hned také prowozowánj zeměměřičkých pracj, tak wsselikými nástrogi gak wyměřowati prostrannost, wysost, gak wyššsiny a nižšsiny k sobě; gak průměr zemokaule, gak každé místo kde pod oblahau ležj, gak od země vzdálen měsýc, slunce etc. Zajisté každý wčitel y w nejnižšjch sskolách, každý mysliwecký wčedník a kdokoliw této wčenosti potřebný, gsa pauhý Čech, bude mocy sám se wycwjčit; an před tjm se musýwal gen německým gazykem k tomu pracně probjrat, nebo dopjdilli se čeho w tom Českého, hlawným weyznamům w cyzých gazycých položeným, přec nerozumjwal.

Wesskerost knjhy té dělj se na patero: 1) Vwod nebo připrawowánj, 2) Wyměřowánj vzdálenosti a prostrannosti, 3) Proměřowánj tělných wěcý, 4) Trigonometrie a 5) Kuželnj sřezky. K tomu, kde gen zapotřebj k wyswětlowánj, gsau přigaty prawidla ze wsselikého počtářstwj, a tak nastala pospolitě celost, w nž část části důstatečně nápomahá, a za kterau wlast má co děkowat, an w nyněgssjch časech, kde národowé w rozlehlém cýsařstwj rakauském, takměř o záwod, zwelebugj literatůry swé, onen wčený Wlastenec také podal tak wzácný slawný a prospěšný dar Čechům, genž powzbuzeni milostným pokynutjm swého laskawého Mocnáře, swau literatůru tak rychle wzdeláwagj.

Knjha ta, vzdána ke cti Geho Excel. panu neywyššsju Purkrabjmu českému, wytisštěna v panj Jozefy owdowělé Feterlowé z Wildenbrunu, k dostánj tam y we wssech kněhkupectwjch, prodává se po 3 zl., na psacým papjru po 4 zl., na weljnském po 5 zl. wjd. čjsla. ([18], s. 357)

Text není podepsaný, připisován je Janu Nejedlému, univerzitnímu profesoru českého jazyka, který s časopisem *Wlastenský Zwěstowatel* úzce spolupracoval. V závěru tohoto oznámení je připomenuto, že nedávno vyšly nebo brzy vyjdou Sedláčkovy *Paměti Plzenské* [X-32], jeho překlad Darupova díla *O srownalosti katolického náboženstwj s rozumem* [X-34] a Puchmajerův *Rýmownjk*, k němuž Sedláček připojil stať [X-38] o Puchmajerově životě.

Oznámení o tom, že Sedláčkova učebnice geometrie je v tisku spolu s uvedením jejího zásadního významu pro české studenty otiskl roku 1822 *Čechoslaw*. V článku *Nowá literatura Česká* můžeme číst tato slova:

... auplný, dosud v Česstině newydaný spis, genž každému, tjmto sstudyum se zanepřáždňugjcýmu Čechu přewelmi wděk přigde. ([16], s. 24)

Vincenc Vávra Haštalský (1824–1877), český spisovatel, novinář, překladatel, revolucionář a politik, zmínil roku 1856 v knize *Stručný obrys historie české literatury* Sedláčkovy učebnice, které zařadil v rámci odborné literatury mezi „vědecká díla o zeměměřictví a silozpytu“.¹⁴ Roku 1880 ocenil Jan Ježek Sedláčkův přínos pro rozvoj české geometrické terminologie jedinou, avšak výstižnou větou:

R. 1822 vydal: „Základové měřictví čili Geometrie“, který spis celou řadu nových slov více méně šťastně utvořil. ([Jež], s. 93)

V roce 1908 vyšel zajímavý soupis české literatury nazvaný *Literatura česká v souvislosti s historií. Učitelstvu, kandidátům učitelství a studujícím*, který sestavil Miloslav Dvořák. V rámci přírodovědecké a matematické literatury zařadil mezi přední česká díla Sedláčkovy učebnice geometrie a fyziky.¹⁵

Sedláček byl na svou učebnici geometrie právem pyšný. V lednu roku 1823 ji věnoval ruskému caru Alexandru I. Pavlovičovi, který ji slíbil předat do knihovny *Petrohradské akademie věd*. Sedláčkova geometrie zaujala i Františka Palackého, který si do svého deníku 15. ledna 1823 při svém pobytu v obci Csúza¹⁶ napsal:

Přinesl mi od Kollára z Pešti nových knih mně z Prahy poslaných; mezi nimiž mne zvláště potěšily Rostlinář, Starob. skládání díl pátý, Sedláčkovo měřictví; mimo to Macháčkova Iphigenia a Čelakovského slov. národní písně.

([Np1], s. 81)

Sedláček svoji učebnici geometrie zaslal i císaři Františkovi I. do Vídně. Jeho dar byl oceněn, jak dokládá dopis hraběte Libštejnského z Kolovrat z 29. ledna

¹⁴ Viz [VHý], s. 31.

¹⁵ Viz [Dm], s. 77.

¹⁶ Czúza neboli Suza je osada nacházející se v oblasti Baranja nedaleko chorvatské obce Kneževi Vinogradi. Byla a je osídlena převážně maďarským obyvatelstvem.

1823, který tlumočil zprávu svobodného pána Kučery, polního podmaršálka a nejvyššího pobočníka císaře Františka I. Císař Sedláčkovu učebnici přijal a poděkoval za ni.¹⁷

Geometrii oceňoval i Kašpar Maria hrabě ze Šternberka. Na zasedání muzejního výboru 23. června 1824 navrhl, aby do časopisu *Bulletin Universal* byla podána zpráva o vydání Puchmajerovy ruské mluvnice a Sedláčkovy geometrie.¹⁸ Pravděpodobně se jednalo o časopis *Bulletin universel des sciences et de l'industrie*, který vycházel ve dvacátých a třicátých letech 19. století v Paříži. Měl několik sekcí, jedna byla pro matematiku, astronomii, fyziku a chemii, další pro historii, starožitnosti a filologii. Vydávala jej *Société pour la propagation des connaissances scientifiques et industrielles* [Společnost pro propagaci vědeckých a technických znalostí], která se snažila informovat evropskou vědeckou komunitu o nejnovějších pokrocích vědy a techniky. Není jasné, zda byly zprávy o Puchmajerově a o Sedláčkově knize do časopisu zaslány, případně otištěny.

Sedláčková učebnice geometrie se poměrně dobře prodávala, byla první českou neelementární geometrickou učebnicí. Zájem o ni ukazuje například korespondence Sedláčka a Palkoviče z roku 1823. Z Palkovičova dopisu z 30. května 1823 vyplývá, že od Sedláčka dostal jedenáct exemplářů (jeden však přišel poškozený a nebyl prodejný), které se měl pokusit prodat slovenským evangelickým profesorům. Palkovič pochválil Sedláčkovu práci, současně však uvedl, že není spokojen s některými novými termíny, pro něž nenašel oporu ve Velešlavínově jazyce.¹⁹

Zájem šířit Sedláčkovu geometrii měli i jeho přátelé. Například František Josef Sláma se v dopise z 25. ledna 1823 dotazoval, jak jde prodej učebnice a doporučoval, komu ji nabízet k zakoupení a kdo je v místě jeho působení naopak nepřátelsky naladěný vůči českému snažení. Zakoupit ji chtěli i přírodovědci z Vídně, jak dokazuje dopis, v němž Halaška 28. září 1822 žádal Sedláčka o seznam a ceník knih, které by mohl zaslat do Vídně.²⁰

¹⁷ Dopis je uložen v archivní složce [Ch-1].

V *Österreichische National Bibliothek in Wien* v oddělení *Sammlung von Handschriften und alten Drucken* se dochoval jeden exemplář Sedláčkovy učebnice geometrie (signatura 78.Aa.37), který je označen razítkem s nápisem *Kaiserliche Koenigliche Hof-Bibliothek*. Neobsahuje žádné věnování ani vpisky, nelze jej tudíž s jistotou ztotožnit se Sedláčkovým darem císaři.

¹⁸ Viz [HŠ1], zejména s. 236.

¹⁹ Dopis je uložen ve fondu [JVS]. O úspěchu Sedláčkovy učebnice geometrie viz též korespondence z dvacátých let 19. století mezi Čelakovským a Kamarýtem.

²⁰ Oba dopisy jsou uloženy ve fondu [JVS].

František Ignác Kassian Halaška (1780–1847), římskokatolický kněz, člen piaristického řádu, se zajímal o přírodní vědy a matematiku. V první polovině 19. století byl významným představitelem naší astronomie a fyziky. Působil na různých středních školách na Moravě a v Rakousku, pak přednášel fyziku na pražské univerzitě a později na univerzitě ve Vídni. Byl členem komise pro vysoké školství a z této pozice dohlížel na filozofické ústavy, technické akademie a polytechniky, námořní, báňské a lesnické školy v celé monarchii. Jeho zájem o Sedláčkovu učebnice ukazuje, že sledoval vzdělávací aktivity ve svém oboru a byl dobře

Sedláčkově učebnici geometrie je – z matematického hlediska – věnována samostatná kapitola této monografie.

Sedláček sice napsal českou kvalitní učebnici geometrie, ale nemohl podle ní oficiálně vyučovat, neboť působil na německé škole a v době, kdy bylo stanoveno povinné užívání „Vídni schválených“ učebnic. Sedláček musel vyučovat podle dvou svazků učebnice Ignaze Appeltauera (1769–1829), profesora matematiky na vídeňské univerzitě. Nejprve byla užívána její latinská verze *Elementorum matheseos purae. Pars prima, continens algebram a Pars altera, continens geometriam, trigonometriam et sectiones conicas*.²¹ Ve dvacátých letech nahradil latinskou učebnici její německý překlad *Ign. Appeltauer's Elementar-Mathematik. Ersten Theil, die Algebra enthaltend. Aus dem Lateinischen übersetzt von Johann Fux a Zweyter Theil, Enthält, die Geometrie, die Trigonometrie und die Kegelschnitte*.²²

Použití Appeltauerovy učebnice dokládají dva sešity uložené v archivní složce [Ch-1]. První sešit nese název *Notae ad J: Appeltauri Algebram additare a Domino Domino Professore Adalberto Sedláček* (33 stran), druhý sešit je pojmenován *Notae ad J: Appeltauri Geometriam additare a Domino Domino Professore Adalberto Sedláček* (56 stran). Oba sešity krasopisně zapsal Josef Augman v období 1825/1826 a 1826.²³ První sešit obsahuje základy kombinatoriky, písemné algoritmy pro násobení a dělení víceciferných čísel, binomickou větu, počítání ve stupních i obloukové míře, logaritmy, kvadratické, kubické a bikvadratické rovnice, elementární soustavy lineárních rovnic a triviální substituce. Druhý sešit pokrývá základy rovinné geometrie, je doplněn vzorně provedenými obrázky na patřičných místech přímo v textu. Obsahuje též odkazy na paragrafy Appeltauerovy učebnice. Sešity jsou psány německy.

Snad neuškodí, když se na tomto místě zmíníme i o Sedláčkově článku *Wyswětlenj několika pogemů a rozhodnutj aukolů z měřictwuj* [X-78], který z přehledu Sedláčkovy tvorby vybočuje. Sepsal jej na přání Josefa Liboslava Zieglera, svého přítele a redaktora časopisu *Přítel mládeže, aneb zásoba spisů ku prospěchu učitelů a vychovatelů duchownjch y swětškých*. Jednalo se o výklad několika matematických pojmů a vysvětlení řešení elementárních příkladů ze základů geometrie. Text byl sepsán podle klasického vzoru – dialog

---

obeznámen s novou literaturou. Byl to právě Halaška, kdo v Praze pozvedl úroveň výuky fyziky. Výrazně podporoval zakládání fyzikálních kabinetů a užívání experimentů při výuce fyziky na gymnáziích i univerzitách. Zajímal se též o zlepšování výpočetních metod užívaných v astronomii a o lepší přístrojové vybavení observatoří. Prováděl nejrůznější astronomická, meteorologická a geomagnetická měření, spolupracoval s Martinem Aloisem Davidem, od něhož patrně věděl o Sedláčkových aktivitách v Plzni.

²¹ Apud Josephum Geitinger, Viennae et Tergestii, 1814, 344 stran, resp. 1817, 434 stran, 7 stran obrazových příloh.

²² In der Geistinger'schen Buchhandlung, Wien und Triest, 1825, 322 stran, resp. 1825, 365 stran, 8 listů obrazových příloh. Další německá vydání: 1835, 1840.

²³ Josef Augman, plzeňský rodák, studoval v letech 1819/1820 až 1824/1825 na plzeňském premonstrátském gymnáziu, kde patřil mezi vynikající studenty. Viz *Juventus gymnasii regii Pilsnensis scholastico MDCCCXX, ..., MDCCCXXV, Pilsnae, 1820, ..., 1825*. V letech 1825/1826 a 1826/1827 pokračoval ve studiu na Filozofickém ústavu v Plzni.

učitele s žáky. Svědčí o tom i podtitul Sedláčkova článku *Rozmlauwánj mezy Hostiwitem, a geho pacholaty Wogtěchem, Iwanem a Prokopem*.

Článek měl poskytnout materiál pro práci učitelů, měl jim ukázat, jak objasňovat základní a zdánlivě triviální pojmy z elementární geometrie (např. prostor, těleso, délka, šířka, výška, plocha, povrch, rovina, čára, linie, křivka, přímka, úsečka, bod, kruh, výseč, vzájemná poloha dvou přímek, rovnoběžky, různoběžky, kolmé přímky, pravý, ostrý a tupý úhel, vzdálenost dvou bodů, vzdálenost bodu od přímky, vzdálenost bodu od roviny apod.).

2. Překlad Franze Darupa

Nedlouho před rokem 1820 byl Sedláček tepelskými spolubratry kritizován, že se příliš věnuje aktivitám, které nejsou spjaty s klášterem a málo se zajímá o problémy kláštera a o teologii. Snad proto Sedláček v letech 1820 a 1821 vydal již dříve zmíněné české překlady duchovních zpěvů [X-29] a [X-31].

Na přátelskou radu opata Karla Kašpara Reitenbergra, který ho písemně vyzval k literární činnosti v oblasti náboženství,²⁴ začal Sedláček pracovat na překladu díla Franze Darupa *Über die Vernunftmäßigkeit der katholischen Religion. Eine Schrift, veranlaßt durch die Jubelfeier des Protestantismus im Jahre 1817*, které vyšlo roku 1820.²⁵ Není příliš překvapivé, že Sedláček zvolil práci zamýšlející se nad spojením víry a rozumu. Roku 1822 svůj překlad vydal pod názvem *O srownalosti katolického náboženstwj s rozumem* [X-34] a připsal jej opatu Reitenbergrovi, kterého si velice vážil pro jeho vzdělanost a podporu vzdělávacích aktivit v Plzni.²⁶ V dvoustránkové předmluvě objasnil, proč Darupovu knihu přeložil a uvedl české znění Reitenbergrova německy psaného dopisu, kterým byl vyzván, aby Darupovu knihu přeložil a rozšířil tak českou náboženskou literaturu ukazující, že katolické náboženství je v naprostém souladu s rozumem. Sedláček se práce ujal, neboť ocenil, že opat má zájem o šíření české řeči, české výuky náboženství a českých bohoslužeb v oblastech, které spadají pod tepelský klášter.

Pražský arcibiskup Václav Leopold Chlumčanský z Přestavlk a Chlumčan povolil 17. září 1822 užívání Sedláčkova překladu Darupovy knížky a jeho distribuci v Čechách.²⁷ Byl pak šířen po farnostech, které byly pod správou tepelského kláštera, a to s podporou opata Reitenbergra, který se domníval, že náboženská výchova, má-li být úspěšná, musí probíhat v národním jazyce.

²⁴ Podle materiálů uložených ve fondu [MS], karton č. 1025, složka *Sedláček*.

²⁵ Franz Wilhelm Darup (1756–1836), římskokatolický kněz a teolog, byl vychován jezuiti v Coesfeldu, teologické vzdělání získal na univerzitě v Münsteru. I když většinu života působil jako venkovský kaplan, účastnil se práce komise, která měla navrhnout novou strukturu diecéze v Münsteru. Mnoho let byl školním inspektorem. Roku 1834 obdržel čestný doktorát katolické fakulty své alma mater.

²⁶ V knize uvedl dvě odlišná jednostránková věnování opatovi.

²⁷ Arcibiskupské povolení adresované opatu Reitenbergrovi je uloženo v archivní složce [Ch-1]. Arcibiskup ocenil Sedláčkův překlad a doporučil, aby byl rozšiřován mezi českými farníky.

Ani při překladatelské činnosti Sedláček nezapřel nadšeného vlastence a buitele. V předmluvě k překladu popsal, jak z původně českých osad, vesnic, městeček i měst spadajících pod duchovní správu a péči tepelské kanonie postupně mizí čeština a česká kultura, jak do nich místo českých kněží přicházejí němečtí duchovní, kteří jsou sice kvalitní, pracovití a mají pochopení a cit pro lid, ale neovládají jeho jazyk. Poukazoval na to, jak neznalost jazyka přináší problémy s porozuměním Písmu a Božímu slovu. Zdůrazňoval nutnost přípravy českých duchovních i učitelů, potřebu kvalitní české katolické literatury apod.

Jan Ježek, katecheta v Praze na Smíchově, uvedl roku 1880 v knížce *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou* Sedláčka mezi těmi, kteří psali či překládali díla na obranu víry, resp. díla o vztahu víry, rozumu a osvěty.²⁸

Sedláček nepatřil k těm členům tepelského kláštera, kteří se věnovali teologii, kazatelství, filozofii či sepisování děl s náboženskou tematikou. Přesto se v jeho pozůstalosti zachovaly rukopisy, které svědčí o tom, že se zajímal o historii tepelského a chotěšovského kláštera, o vývoj církevních památek, volbu papeže, vizitaci kláštera, přijímání kandidátů ke vstupu do premonstrátského řádu apod.²⁹

3. Puchmajerův Rýmovník

V roce 1824 Sedláček dokončil práci na Puchmajerově životopisu a vydal již dříve zmíněnou knihu *Puchmagerůw Rýmovnjk ...*, kterou připravoval k vydání po Puchmajerově smrti a k níž připojil Puchmajerův životopis.³⁰ Součástí *Rýmovníku* byla i Sedláčkova oslavná báseň *Ó kýmž možno mžikem horaucý cyt wljti ...*, kterou sepsal 19. ledna 1819 v Radnicích při oslavě Puchmajerových jmenin. Jednalo se tehdy o milou přátelskou improvizaci.³¹

Puchmajerův životopis Sedláček pojal jako vyprávění o Puchmajerovi a jeho všestranných aktivitách, neměl v úmyslu psát kritickou stať ani hlubší analýzu jeho díla. Poměrně často citoval nepřilíš podstatné úryvky z jejich korespondence, čímž na sebe obracel pozornost víc, než bylo nutné a vhodné.

²⁸ Viz [Jež], s. 148.

²⁹ Viz latinské, německé či české modlitby, koncepty dopisů a proslavů, opisy materiálů o historii kláštera či Hroznatova životopisu, výpisy z Vocelových prací o dějinách církevních staveb, koncepty kázání apod. Rukopisy jsou uloženy v archivní složce [Ch-3].

³⁰ V archivní složce [Ch-1] je rukopis nazvaný *Puchmjrw Rymownjk aneb rymownj Slownjk wydan od Wogtëcha Sedláčka Professora w Plzni* (český text, 72 stran), který obsahuje Puchmajerův životopis doplněný Sedláčkovými korekturami, cenzurními zásahy cenzora Franze Willmanna a cenzorův souhlas s otištěním. Z úvodní stránky je patrné, že vydání Puchmajerova díla bylo cenzurou schváleno již v létě roku 1820. Sedláček úvodní životopisnou studii dokončil v říjnu 1822 a předložil ji k cenzurnímu čtení. Souhlas s otištěním byl udělen v listopadu 1822. Následně Sedláček rukopis připravil do tisku (zapracování korektur), vyjednal v Praze tisk a projednal otázku dedikace díla. Vydání se však táhlo dva roky, důvody tohoto zdržení nejsou jasné.

³¹ Viz s. xvii–xviii. Otištěna byla i v Puchmajerových *Fialkách* (viz s. xx–xxi). O *Rýmownjku ...* viz též [Jak], s. 208, 230.

Tento postup oprávněně, ale jízlivě kritizoval Čelakovský v dopise Kamarýtovi z 15. listopadu 1823:

P. Sedláček vydá po nebožt. Puchmírovi sepsaný český Rýmovník – (pamatuješ se co jsem já začal kutit asi před 6 lety?) a k tomu cíli a konci sepsal jeho život, ale velmi divně ano i směšně. ([B1], s. 162, dopis s. 161–163)

Sedláček zaslal dokončený rukopis Václavu Hankovi a požádal ho, aby v Praze obstaral všechny náležitosti spojené s cenzurou. Hanka tak učinil, Sedláčkovi však zaslal 18. října 1822 dopis s ostrou kritikou jeho díla. Domníval se, že Puchmajer by si zasloužil lepší a fundovaněji pojatý životopis. Kritizoval, že z celého pojednání příliš „vystupuje“ sám Sedláček. Vyčetl mu, že v Puchmajerově životopise dostatečně neoceníl Hankovo a Puchmajerovo přátelství, že nezdůraznil, jak obětavě Hanka Puchmajerovi pomáhal vydat některé jeho práce, že to byl právě Hanka, kdo v novinách jako první oznámil Puchmajerovu smrt atd. Zlobil se, že Sedláček nezdůraznil Hankův podíl na vyhledání informací o Puchmajerově životě, bez nichž by Sedláček údajně životopis nemohl sepsat. Hankova kritika byla značně sebestředná a vyplývala patrně z jeho pocitu nedoceníení. Hanka navíc Sedláčkovi vyčetl, že na Puchmajerově pohřbu nebylo dostatečně pečováno o *iotisty* (modernisty), kteří museli jít v dešti na hřbitov pěšky, zatímco *ypsilonisté* (konzervativci) jeli kočáry. Zapomněl však na jednu důležitou věc – *ypsilonisté* byli o půl až celou generaci starší. Odsuzoval i to, že Sedláček příliš oceňoval *ypsilonisty* a opomíjel *iotisty*. Hanka však byl popudlivý a přehnaně sebevědomý, rád problémy přenášel do osobní roviny. Sedláček odpověděl, že mu Hanka křivdí, že jeho tvrzení jsou urážlivá (narážky na podlézání, navštěvování mocných pro výhody apod.) a že je připraven s ním přerušit kontakty, což také na čas udělal.³² Ocitujeme delší úryvek ze Sedláčkova nedatovaného dopisu Hankovi:

Že jsem muž, křivdu mě Vámi učiněnou bez urážky snáším. Charakteristiku Puchmíra hodnou byl by mohl jen sám Puchmír psátí, co jsem já psal, bylo mi jen z jeho psaní, jednak od jeho pacholetství bývalých přátel Hněvkovského a Vojtěcha Nejedlého dodáno. Jen mé mírnosti a nestrannosti co děkovati, že jsem vší urážlivosti se uvaroval. Domnívav se, že Jan Nejedlý rukopis do censury dostane, jeho tituly jsem připojil, které se v tisku lehce mohou vynechatí, jméno Vaše jsem vynechal, které jsem v tisku mínění měl připojiti. Origine jsem bohemus, ostatně ku žádné korouhvi nepřisáhám. Že nejsem proti

³² O pravopisných sporech a jednotlivých skupinách viz např. [Hov], kde je Sedláček v otázkách pravopisných bojů zařazen mezi konzervativce (s. 114).

O sporech konzervativistů a modernistů a vztazích v české vlastenecké komunitě viz [Fl], zejména s. 514, 549. O komplikovaných vztazích českých obrozenců viz [Hik].

Situaci v české vlastenecké společnosti ve druhé polovině 20. let ukazují zejména dopisy Čelakovského, který si často stěžoval svému příteli Kamarýtovi, kritizoval, parodoval a urážel své současníky, kteří měli jiné názory na pravopis, český jazyk, literaturu a umění. Například 24. února 1828 Kamarýtovi napsal:

Zoilus Nejedlý co nejdřív zlostí pukne, pořád se pere a hádá o y a nejdříve vydá jeho obranu, kterou již svým žákům ve škole četl, a v kteréž též spiknutí proti vládě uvádí. Myslím že si vlastním ohněm prsty spálí. Jeho žákové mu z vděčnosti druhou hodinu na to vymalovali na tabuli šibenici a na ni ypsilon pověšený. ([B1], s. 343, celý dopis s. 342–343)

iotistům, dokazují tím, že Vaš pravopis ještě letos mezi svými žáky rozšiřují a že nechci ypsilonisty urazit, dokazují, že s y píší. Poněvadž myslíte, že bych několika vejtahy s Puchmírových listů, co se týče Dobrovského pak ortografie některých urazil, hodlám jich vynechat. Ostatně lépe by byl Puchmír k poznání, kdybychom Vaše i mé listy srovnali, z toho by bylo patrné, jak on tam mluvil jinak a zde jinak, onde jinak, zatím co mortuis non nisi bene. On byl politicus, ale nepodlízal, leda by to bylo podlízání, že obě strany navštěvoval. Anebo snad to podlízání mne se týče. Bohu díky! mě žádného podlízání netřeba, koho navštěvuji činím to z vážnosti – mě až posaváde ani p. Nejedlý ani p. Jungmann neurazil, kdo to první bez příčiny dostatečně učiní, pro toho já a pro mne on bude již mrtev. Ostatně doufám v tisku vše porovnatí. ([S1], s. 66–67)³³

Sedláček *Rýmovník* dedikoval Kašparu hraběti ze Šternberka, Puchmajerovu ochránci. Na první stránce uvedl klasický dedikační text, na druhé oslavný citát od Josefa Stanislava Zaupra. Následovalo Sedláčkovo desetistránkové věnování a oceňování Šternberkových aktivit a Sedláčkova oslavná báseň *Na Geho Wznessenost Pána, Pana hraběte Kasspara z Ssternberka ...*, kterou sepsal právě pro tento účel. Puchmajerův životopis (s. i–xxxiv) doplnil starší, dosud nepublikovanou básní Vojtěcha Nejedlého *Na smrt Antonjna Jaroslawa Puchmagera* (s. xxxiv–xxxx), básní J. W. Filí *Žalozpěv na důstogného a wysoce včeného Pána, Pana Antonjna Jaroslawa Puchmagera, faráře Radnického* (s. xxxxi–xxxiii), kterou převzal z časopisu *Čechoslaw* (č. 32, 1821), básní F. B. Štěpničky *Na smrt Antonjna Jaroslawa Puchmagera* (s. xxxiii–xxxvi), která byla obsažena v druhém dílu Štěpničkových básní. Na závěr Sedláček připojil krátkou Štěpničkovu báseň *Hrobnj nápis Antonjnowi Jaroslawowi Puchmagerowi* (s. xxxvi). Pak teprv bylo otištěno Puchmajerovo dílo – nejprve teoretický návod *Saurymj, čili rymownj sklad, vkazugjcý které částky řeči české wespolek se rymugj*, který objasňoval rým, tvorbu rýmů a užití *Rýmownjku* (s. 3–14). Na stranách 15–151 byl otištěn Puchmajerův „slovník rýmů“. *Rýmovník* byl doplněn nepříliš zdařilým Puchmajerovým portrétem.

Stručná recenze *Rýmowníku* byla otištěna v *Čechoslawu* roku 1825 (viz [20]). Oznamovala vydání knihy, doporučovala ji všem básníkům i milovníkům českého jazyka. Poukazovala na to, že v češtině na rozdíl od jiných jazyků nebyl dosud vydán žádný rýmovník. Jednalo se spíše o vzletnou upoutávku, která rovněž oceňovala Sedláčkův poměrně podrobný Puchmajerův životopis.

Sedláčkův životopis Puchmajera byl znovu otištěn v knize *Fialky. Básně od Ant. Jaroslawa Puchmagera*, kterou do tisku připravil a roku 1833 vydal Vojtěch Nejedlý (viz [X-88]). Nejedlý na stranách v–xlii přetiskl Sedláčkův životopis, na stranách xliii–lvi Puchmajerovu předmluvu k básnické tvorbě, kterou sepsal v Radnicích 19. března 1820. Pak následoval výběr z Puchmajerových básní (155 stran). Básnická sbírka byla doplněna pěkným Puchmajerovým portrétem, na němž si dal vydavatel Pospíšil zvlášť záležet.

Poznamenejme, že opravy, které Sedláček Hankovi slíbil, neprovedl.

³³ Originál dopisu je uložen ve fondu [VH].

Sedláček *Rýmovník* zasílal svým přátelům, podporovatelům a mecenášům, jak dokládá například dopis hraběte Libštejnského z Kolovrat, kterým 21. září 1823 děkoval Sedláčkovi za tři exempláře. Není jasné, zda není chybně uvedeno datum dopisu, neboť *Rýmovník* oficiálně vyšel až na počátku roku 1824.³⁴ Puchmajerovo dílo se Sedláček snažil rozšiřovat i mezi svými studenty.

Rýmovník nebyl všemi českými vlastenci dobře přijat. Přišel totiž v čase pravopisných sporů, které z odborné roviny často přecházely do roviny osobní.

4. Nevydané Krátké životopisy

V souvislosti s prací na Puchmajerově životopise Sedláček roku 1823 dokončil spis *Krátké životopisy učených a znamenitých Čechů a spisovatelů vlastenských*. Rukopis odevzdal do *Wlastenského museum* a plánoval jeho vydání na náklady muzea. Měl být zaslán k cenzurnímu čtení, není však jasné, zda k tomu došlo. Práce zůstala v rukopise, příčiny nejsou jasné.³⁵ Jedná se o sešit, který má 73 stran. První část (asi po stranu 35) byla dokončena 9. února 1823; druhá část a opravy části první až 15. března 1827. Zásahy cenzora (nebo snad někoho jiného) do první části byly provedeny patrně roku 1824.

Sedláčkovy *Krátké životopisy* pojednávají o českých kronikářích, jejichž díla sehrála významnou roli v historii našeho národa a naší literatury. Vybral si přední české, nejčastěji katolické autory – Kosmas, František Pražský, Beneš Krabice z Weitmile, Andreas de Broda, Pavel Židek, Václav Hájek z Libočan, Jan Dubravius a Daniel Adam z Veleslavína.³⁶

³⁴ Děkovný dopis je uložen v archivní složce [Ch-1].

³⁵ Rukopis byl uchováván v knihovně *Národního muzea v Praze* pod signaturou IV D 66, nyní je ve fondu [JVS].

³⁶ Kosmas (asi 1045 až 1125), první známý český kronikář, byl v letech 1120 až 1125 děkanem kapituly u sv. Víta v Praze. Po studiích na pražské katedrální škole absolvoval dlouholetá studia v zahraničí. Jeho vrcholné dílo *Chronica Boemorum* (Kosmova kronika, Kronika česká) vznikalo pravděpodobně během posledních let jeho života, asi od roku 1119. František Pražský (Franciscus Praepositus Ecclesiae Pragensis, František od Kamene, narozen kolem roku 1290, zemřel po roce 1353, často se uvádí rok 1362), kronikář doby Karla IV., působil ve sboru duchovních chrámu sv. Víta v Praze, byl zpovědníkem pražských biskupů. Vzdělání získal v Praze a v Římě. Latinsky psanou kroniku sepisoval od čtyřicátých let 14. století. Jako základ mu posloužila *Zbraslavská kronika* a další četné dobové prameny. Beneš Krabice z Weitmile (Weitmile, Weitmüle, † 1375), spisovatel, kronikář a pražský kanovník, dohlížel na stavbu chrámu sv. Víta, kam nechal přenést ostatky několika českých knížat, králů a biskupů. Mezi jeho slavná díla patří *Cronica ecclesiae Pragensis* [Kronika kostela pražského], která vznikla úpravou kroniky Františka Pražského, a *Kronika česká*, kterou sepsal na popud Karla IV. Tvoří ji čtyři knihy, které popisují události z let 1283 až 1374. Andreas de Broda (Ondřej z Brodu, asi 1360 až 1427), český teolog, který získal vzdělání na pražské univerzitě, byl v letech 1412 až 1418 kanovníkem kapituly *Všech svatých* na Hradčanech. V teologických otázkách byl rozhodným odpůrcem Jana Husa, patřil však k zastáncům *Kutnohorského dekretu*. Sepsal práce o husitech a husitských válkách. Pavel Židek (Pavel Pražský, Paulus de Praga, Paulirinus, 1413–1471), český polyhistor židovského původu, si po studiích v Praze rozšiřoval vzdělání ve Vídni, Padově, Bologni a Řeznu. Stal se mistrem svobodných umění, doktorem práv i medicíny. Vyučoval v Praze, Vratislavi a Krakově. Byl dvakrát zatčen díky svým vystoupením proti Janu Kapistránovi. Od roku

Krátké životopisy jsou souborem malých či větších medailonků, nejde o původní práci. Sedláček využil informace z díla *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler: nebst Kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*, které ve třech svazcích vydali František Martin Pelcl (1734–1801) a Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787).³⁷ Svůj text doplnil rytinami, které byly vytrhány z *Abbildungen* a nalepeny na volné stránky.³⁸ Sedláčkovým cílem bylo ukázat, že se česká historická literatura může opírat o řadu, byť různě kvalitních a hodnověrných zdrojů. Největší pozornost věnoval Danielu Adamovi z Veleslavína, kterého patrně považovat za svůj vzor.

1455 žil v Plzni a pracoval na rozsáhlé encyklopedii *Liber viginti artium*. Po nástupu Jiřího z Poděbrad na královský trůn přesídlil do Prahy a začal psát své nejznámější dílo *Jiří(ho) správovna (encyklopedie rad katolíka Židka králi)*.

Václav Hájek z Libočan (konec 15. století až 1553), český historik, spisovatel, původně utrakvistický, od roku 1521 katolický kněz, byl farářem na řadě míst v Čechách. Dostával se do sporů s lokální šlechtou, která faráře považovala za své sluhy. Roku 1539 dokončil *Kroniku českou* a získal pro ni královské privilegium. Pražská konzistoř si ji vyžádala k cenzuře, proto mohla být vytištěna až roku 1541. Prezentuje české dějiny od příchodu Čechů do naší země až po korunovaci krále Ferdinanda I., tj. do roku 1526. Jedná se o poutavé vyprávění, které však není historicky příliš spolehlivé. Hájkova *Kronika česká* byla velmi úspěšná.

Jan Dubravius (Jan Skála z Doubravky a Hradiště, Ioannes Dubraius, Jan Doubravický, asi 1486 až 1553), český katolický kněz, historik, spisovatel, básník, překladatel, politik a diplomat, pocházel z dobře situované rodiny, která mu umožnila studium teologie ve Vídni a Padově, kde se stal doktorem církevního práva. Působil v Kroměříži, v letech 1541 až 1553 byl olomouckým biskupem. V roce 1518 dojednával sňatek polského krále Zikmunda (1467–1548) s italskou šlechticnou Bonou Sforza (1494–1557). Dubravius sepsal řadu teologických a historických spisů, výkladů žalmů, básní apod. Je autorem první práce o rybníkářství (*Libellus de piscinis et piscum, qui in es aluntur natura*), která vznikla v Čechách.

Daniel Adam z Veleslavína (1546–1599), český humanista, historik, filozof, spisovatel a překladatel, univerzitní učitel, vydavatel a organizátor kulturního života, působil po studiu na pražské univerzitě na své alma mater jako mistr svobodných umění. Roku 1576 se oženil s dcerou knihtiskaře Jiřího Melantricha z Aventina (asi 1511 až 1580) a začal se věnovat provozu tiskárny. Roku 1586 rodinnou tiskárnu převzal a dovedl ji k prosperitě. Zasloužil se o vydání 139 tisků, které měly vynikající typografickou úpravu. Soustředil skupinu autorů, kteří usilovali o šíření vzdělanosti v Čechách. Výrazně přispěl k rozvoji českého jazyka, neboť knihy, které vydával, byly napsány vybroušenou češtinou. Mezi jeho nejvýznamnější spisy patří *Kalendář historický* (1578), *Slovník latinsko-český* (1579) a *Kroniky dvě o založení země české* (1585). Z děl vydaných v jeho tiskárně se proslavily například *Mattioliho Herbář*, *Cariona Kronika světa*, *Sv. Augustína Rukověť*, *Politika historica*, *Slovník latinsko-česko-německý*, *Hosiova kronika moskeuská*, *Vypsání města Jerusálema* a *Historie církevní od Kocína*.

³⁷ Wolfgang Gerle, Prag, Erster Theil, 1773, xlii+122 stran, Zweyter Theil, 1775, xvi+183 stran, Dritter Theil, 1777, xxx+191 stran. Z prvního dílu Sedláček vybral Kosmu, Františka Pražského a Václava Hájka z Libočan, ze druhého Jana Dubravía, ze třetího Adama Daniela z Veleslavína, Beneše Krabice z Weitmile a Pavla Židka. Využil životopisné pasáže; do hodnocení díla jednotlivých osobností a jejich přínosu pro české kronikářství se hlouběji nepouštěl.

³⁸ Autorem rytin je Jan Jiří Balzer (Johann Georg Baltzer, 1738–1799), český rytec a nakladatel, který se po studijních cestách po Německu a práci pro rodinu Šporků v Lysé nad Labem usadil v Praze, kde si zřídil vlastní dílnu a nakladatelství. Mezi jeho nejznámější díla patří podobizny českých a moravských učenců a umělců (90 listů z let 1773 až 1782 pro *Abbildungen*). Uznávané byly i jeho podobizny současníků, obrázky svatých a rytiny měst a pevností z let 1788 až 1790.

5. Učebnice fyziky

Ihned po vytištění učebnice *Základové měřictví, čili Geometrie* začal Sedláček pracovat na učebnici fyziky a již 30. října 1824 dal do tisku její první díl.³⁹ Vyšel roku 1825 pod názvem *Základové Přírodnictwí aneb Fyziky a Matematiky potažené neboli smjssené* [X-41].

Učebnici připsal „představeným“ plzeňských filozofických a gymnaziálních škol, bratřím tepelského kláštera a plzeňským učitelům. V předmluvě, která je výrazně vlastenecky laděna, si postěžoval na ochabující zájem českých vlastenců o rozvoj odborné literatury. Uvedl zdroje, z nichž čerpal, a ocenil jazykovou pomoc, kterou mu poskytli Jan Svatopluk Presl, Josef Jungmann, Jan Teuchl a Josef František Kouble. V závěru předmluvy zdůraznil, že četba knihy *Základové Přírodnictwí* vyžaduje dobrou znalost jeho učebnice geometrie z roku 1822.

Důležitý doklad o Sedláčkově a Jungmannově spolupráci při tvorbě fyzikální terminologie je v Jungmannově dopisu Antonínu Markovi z 21. října 1824:

P. Sedláček mne zúčastňuje své fysiky; potíme se celé dny, kovajíce slova strojů atd., kteréž bezpochyby v konavém životě již lepší jména mají, jest to bída, technologie naše v nejhorším stavu. Měl by p. Sedláček byl poněkud sbíratí pouhé názvy a psaní by se od sebe samo bylo podalo; on však dříve sepsal, než názvů měl. Což však všecko k pochvale toho pilného a dobře smýšlejícího muže řečeno buď; již se tiskne 13 arch 1 dílu, který bude as 17 archů obsahovati; v druhém přijde hymie Preslova a světloměrství? (optika) Sedláčkovo. Kterak byste nazvali tu trojici: Optika, dioprika, catoprika? – Posud navrženo jest u nás: světloměrství, světelství (Bergner chce zorba) = optika; průsvětelství = diopt., odsvětelství = catoptr. Perspektiva = pozračí (Palackého).

([196], s. 54)⁴⁰

Jungmannův syn Josef Josefovič zmínil otcovu pomoc Sedláčkovi v dopise Jánú Kollárovi z 25. září 1824:

Sedláček, profesor, svou Fysiku zde vydává, o jejíž udozkonalení i otec, zvláště co se týče názvů uměleckých, pečuje; i na Geometrii jeho měl velký podíl, ač to ani on, ani Sedláček nikomu nepoví, poněvadž by hned křičeli, že jsou ty knihy plné ruských a polských slov. – Po Fysice Aritmetiku p. Sedláček zhotoviti míní. ([JJJ], dopis na s. 75–79, citát s. 75)

Josef Josefovič Jungmann zmiňoval v několika dopisech Antonínu Markovi postup tisku Sedláčkovy učebnice fyziky.⁴¹ Sedláček vzhledem k nepřízni doby již nese-psal třetí a čtvrtý díl učebnice fyziky a k sepisování zamýšlené aritmetiky se nikdy nedostal.

³⁹ Viz materiály uložené v archivní složce [Ch-1].

⁴⁰ O Sedláčkově a Jungmannově spolupráci viz též [Fe5], s. 12.

⁴¹ Viz např. nedatované dopisy, patrně z roku 1825 ([JJJ], s. 96, 233–234), a dopis z 21. 6. 1826 (viz s. 104). V nedatovaném dopisu z roku 1825 zaslal Markovi za obdržené peníze první díl Sedláčkovy fyziky (viz s. 79).

Učebnice fyziky nešla na odbyt tak, jak si Sedláček představoval. Již roku 1825 si stýskal, že čeští vlastenci, krajané a učitelé projevují jen malý zájem o tuto jeho učebnici.

Zvýšenému zájmu nepomohlo ani oznámení uveřejněné roku 1825 v *Čechoslawu* doprovázené delším úryvkem z úvodu učebnice; Sedláček v něm vysvětloval, jak učebnice vznikla, s kým vytvářel terminologii a komu je učebnice určena (viz [19]).

Druhý díl Sedláčkovy učebnice *Základové Přírodnictwuj aneb Fyzyky a Matematyky potažené neboli smjssené* [X-60] vyšel roku 1828.⁴² Sedláček tento díl připsal Karlu hraběti Chotkovi z Chotkova a Vojnína, nejvyššímu purkrabímu království Českého.⁴³ V předmluvě vyjádřil přání, aby se čeští vlastenci a učitelé více zajímali o českou literaturu, aby podporovali její rozvoj vlastním psaním i nákupem knih, a to i z oborů, které jim jsou odborně vzdálené. Přislíbil, že vydá ještě další dva díly učebnice fyziky. K jejich sepsání se již nedostal. Přesto svými dvěma svazky *Přírodnictwuj ...* [X-41] a [X-60] položil základy ke studiu fyziky a přírodovědy v českém jazyce.

O postupu prací při sepisování učebnice fyziky Sedláček poměrně pravidelně informoval své přátele. Psal jim o svých úspěších, problémech s terminologií, s uspořádáním obsahu a o náročné práci. Například v nedatovaném dopise Václavu Hankovi napsal:

*Gá gsem nynj zase cely w sepisowánj fyzyky pohřjžen, a s mechanickými saustawami hotow.*⁴⁴

Sepisování učebnice fyziky bylo náročné, neméně náročné však bylo i vyjednávání jejího vydání a tisku, jak dokládají Sedláčkovy dopisy (z 12. května 1824 a nedatovaný dopis patrně z konce roku 1824), které byly adresovány Šebestiánu Hněvkovskému. Vyplývá z nich, že Jozefa Fetterlowá, pražská nakladatelka, se obávala malého zájmu čtenářů a podnikatelské ztráty. Zvýšené náklady na tisk mohly souviset i s množstvím obrázků, které Sedláček chtěl v učebnici použít.⁴⁵

Roku 1827 zaslal Sedláček prostřednictvím hraběte Chotka císaři Františkovi I. do Vídně oba díly své učebnice fyziky. Hrabě Chotek je předal císaři 19. listopadu, o šest dnů později byl vládním kabinetem vydán pochvalný list,

⁴² Vydání finančně podpořil hrabě Deym, Sedláčkův přítel a mecenáš.

⁴³ Záměr dedikovat druhý díl fyziky hraběti Chotkovi Sedláček pečlivě a dlouho s hrabětem projednával. Z dopisu hraběte Chotka z 24. prosince 1826 vyplývá, že si hrabě vysoce cenil Sedláčkovy práce, jeho historických bádání, spisovatelských výsledků atd. Vymínil si, aby dedikace byla stručná a jednoduchá, bez velké okázalosti. Původní dedikaci si ponechal pro svůj rodový archiv a Sedláčka požádal, aby mu zaslal novou, prostou dedikaci. Dne 4. ledna 1827 hrabě Chotek odeslal Sedláčkovi souhlas s podobou dedikace a připojil povolení k tisku. Bez zajímavosti není, že v roce 1826 Sedláček sepsal oslavnou báseň opěvující jmeniny hraběte Chotka. Zaslal mu ji patrně osobním dopisem, neboť hrabě 12. listopadu 1826 Sedláčkovi poděkoval a báseň přijal. Tiskem patrně nevyšla. Chotkovy dopisy jsou uloženy v archivní složce [Ch-1].

⁴⁴ Dopis je uložen ve fondu [VH].

⁴⁵ Sedláčkovy dopisy jsou uloženy ve fondu [ŠH].

který hrabě Chotek 30. listopadu zaslal Sedláčkovi do Plzně.⁴⁶ Vydání prvního dílu Sedláčkovy učebnice fyziky čeští vlastenci ještě vítali, jak dokládá například dopis Čelakovského Kamarýtovi z 11. září 1824:

Je tu z Plzně Sedláček. Fyziku svou míní vydati ve 4 silných dílech. První díl, který se již tlačí má Uvod Mechaniku a Chemii (od Presla). Ve čtvrtém pak dílu bude hvězdářství a vyšší mathem. Tak bude zase jedna díra čili mezera vyplněna. ([B1], s. 239, viz s. 237–239)⁴⁷

Připomeňme, že na Sedláčkovu učebnici fyziky volně navázala dvoudílná Preslova učebnice *Lučba čili chemie zkusná* (1828, 1835), přičemž její první díl byl po jazykové i obsahové stránce zdařilejší. Presl do jisté míry pokračoval v Jungmannově encyklopedickém plánu z první poloviny dvacátých let. Náměty pro terminologii čerpal jednak u Jungmanna, jednak u polského matematika, přírodovědce a filozofa Jędrzeje Śniadeckeho (1756–1830).⁴⁸

Sedláčkovy učebnice se staly známými mezi předními pražskými vlastenci. František Palacký v letech 1828 až 1829 jednal o vydání české encyklopedie, která měla být rozdělena do tří hlavních oddílů – historie a zeměpis, přírodověda a technika, filologie a filozofie. Ke spolupráci přizval i Josefa Vojtěcha Sedláčka, který souhlasil, že se bude podílet na přírodovědné části. Viděl v tom další příležitost vykročit za hranice plzeňského regionu a uplatnit se na celonárodní úrovni. Palackého projektu bohužel nepřála doba, jednak se projevil nedostatek finančních prostředků a nezájem předplatitelů, jednak byl nedostatek odborníků schopných a ochotných na encyklopedii pracovat. Palackého idea byla výborná, předběhla však dobu o více než třicet let.⁴⁹

⁴⁶ Viz Chotkovy dopisy z 13. 11. a 20. 11. 1827, které jsou uloženy v archivní složce [Ch-1]. Žádný exemplář Sedláčkovy učebnice fyziky se nedochoval v *Österreichische National Bibliothek in Wien*. Není jasné, co se stalo se Sedláčkovým darem císaři.

⁴⁷ Viz též Čelakovského dopisy z 12. 7. 1824, 8. 11. a 11. 11. 1824, 21. 1. 1827, v nichž Čelakovský informuje o tisku prvního a druhého dílu Sedláčkovy učebnice fyziky (viz [B1], s. 232, 244, 302). Zmínka o Sedláčkově učebnici fyziky je otištěna v Jungmannově monografii *Historie literatury české* [Ju2], s. 501. Preslovou chemií Čelakovský myslel slavnou učebnici *Lučba čili chemie zkusná. Z neylepssjch spisowatelů wybral a prostonárodně přednesl Jan Sw. Presl, Doktor w lékařstwj a c. k. professor na vysokých sskolách Pražských*, W Praze 1828, U Jozefy Feterlowé z Wildenbrunnu, vii+278 stran (1. díl). Druhý díl vyšel až roku 1835 (318 stran).

⁴⁸ Více viz [Jak], zejména s. 389–390.

⁴⁹ Jinak pojatou českou encyklopedií se stal až *Slovník naučný*, tzv. *Riegrův slovník naučný* [RSN], který vyšel v letech 1860 až 1874 ve dvanácti svazcích (asi 80 tisíc hesel). V hlavní redakci pracovali František Ladislav Rieger a Jakub Josef Dominik Malý (1811–1885). Mezi autory hesel byli mimo jiné Karel Jaromír Erben, Václav Vladivoj Tomek, Antonín Gindely, Václav Hanka, Eduard Grégr, František Palacký a Jan Evangelista Purkyně. Slovník vyšel zásluhou nakladatele Ignáce Leopolda Kobera (1825–1866). Autorskému kolektivu byl inspirací a vzorem čtyřdílný *Kleineres Brockhaus'sches Conversations-Lexikon für den Hausgebrauch* (tzv. *Malý Brockhaus*) z roku 1854, využity byly materiály připravené Františkem Palackým a jeho kolektivem pro plánovanou českou encyklopedii.

Rovněž proslulý *Ottův slovník naučný* [OSN] vznikal s velkými problémy. Na počátku osmdesátých let 19. století se český nakladatel Jan Otto (1841–1916) snažil získat spolupracovníky a hlavního redaktora pro vydávání rozsáhlého ilustrovaného encyklopedického slovníku. Situace se zlepšila až roku 1885, když se redakce ujal Tomáš Garrigue Masaryk. Během vydávání

Sedláček a Palacký se navzájem ctili a přátelili, v letech 1825 až 1827 Sedláček Palackého navštěvoval v Praze a Palacký Sedláčka v Plzni; setkávali se u společných přátel jako byli Josef Jungmann, Jan baron ze Stenče, František de Paula hrabě Deym a Emanuel hrabě Pötting-Persing, chodili do divadla a pracovali v kanceláři *Wlastenského museum* a v redakci *Musejníku*. Kromě toho vedli korespondenci, zasílali si navzájem své práce apod.⁵⁰

Sedláček v té době napsal dva články pro *Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách*, a to o cestě do Řezna, resp. na téma *fata morgana*, o nichž již bylo pojednáno. Dále sepsal úvodní slovo k učebnici počtů dýšinského učitele triviální školy, o níž je informace v části věnované Sedláčkovu úsilí o budování triviálních škol na Plzeňsku.

Zdůrazněme, že článek na téma *fata morgana* a úvodní slovo k Rádlově učebnici počtů Sedláček dokončoval v době, kdy byl kritizován jak v tepelském klášteře, tak pražskými vlastenci. I když nebylo dostatečně chápáno jeho úsilí vzdělávat mládež, budovat nové školy a pomáhat učitelům triviálních českých škol, Sedláček i nadále ukazoval, jak důležitá je osvěta, jak náročná je práce venkovských učitelů, jak je třeba jim pomáhat v dalším vzdělávání, jak je nutné je oslovovat, motivovat apod. Varoval před přehlížením jejich náročného poslání a znevažováním jejich práce. V úvodním slovu k učebnici počtů je zřejmé, že si Sedláček uvědomoval, jak náročná je výuka matematiky na elementárních školách a jak je důležité klást důraz na zvládnutí rychlého a spolehlivého provádění aritmetických operací. Současně je patrné, že se Sedláček pravidelně stýkal s venkovskými učiteli, znal způsoby jejich výuky, mimoškolní práci a problémy, s nimiž se potýkali. Vysoce si vážil obyčejných učitelů. Cítil, že musí ve svých osvětových aktivitách pokračovat, i když „pražská kavárna“ tehdy hovořila o méněcenném sepisování učebnic, nesmyslných přednáškách pro učitele a venkovský lid. Hlavní smysl vlastenecké činnosti totiž spatřovala v práci pro bohaté měšťanské vrstvy, podnikatele apod. Sedláček se s jejich přístupem ke vzdělávání, vzdělanosti a osvětě nemohl smířit a nikdy se s ním neztotožnil.

Prodej Sedláčkovy učebnice fyziky příliš dobře nešel, prodalo se z 250 kusů jen 100, pro nakladatele byl tento titul ztrátový. Zájem o zakoupení učebnice však projeвили někteří Sedláčkoví přátelé, kteří sympatizovali s jeho aktivitami.⁵¹

Řada pražských vlastenců přijala Sedláčkovy učebnice fyziky chladně. Sedláček se pak o pražské vlastence přestal zajímat, některé kontakty byly přetrhány. Dostal se do jisté izolace a byl chápán jako „venkovský profesor regionální

---

slovníku spolupracovalo s redakční radou 1 086 osob, v redakční radě se vystřídalo 56 osob. *Ottův slovník naučný* (1888 až 1909, 28 svazků, asi 140 až 180 tisíc hesel) byl a je největší českou tištěnou encyklopedií, teprve v roce 2010 jej počtem hesel překonala česká verze Wikipedie.

Cílem všech encyklopedických projektů bylo ukázat úroveň české společnosti a završit české národní obrození v odborné sféře.

⁵⁰ Více viz [Np1].

⁵¹ Viz např. dopis Josefa Františka Karla Devotyho ze 4. 3. 1828 uložený ve fondu [JVS].

úrovně a významu“. Tato situace vedla k jistému útlumu jeho vlasteneckých aktivit, což ho trápilo a vadilo mu. Magdalena Dobromila Rettigová v dopisu z 26. listopadu 1827 reaguje patrně na Sedláčkův povzdech, že ho trápí dlouhé a prázdné večery, vtipnou výzvou, aby je naplnil psaním dlouhých dopisů přátelům, což zejména ona ocení a uvítá.⁵²

Sedláčkovu geometrii i fyziku však s nadšením přijali někteří mimopražští vlastenci. Snažili se jeho aktivity podporovat. Magdalena Dobromila Rettigová, byť si byla dobře vědoma, že Sedláčkovým učebnicím geometrie a fyziky nebude rozumět a nebude mít čas a ani schopnosti je číst, je zakoupila a těšila se, že je bude mít v rodinné knihovně, a především, že podpoří práci vlastence, kterého obdivovala a ctíla.⁵³ Podobných vlastenců bylo více; zakupování a rozšiřování české literatury považovali za svoji národní vlasteneckou povinnost. Někteří však očekávali reciprocitu, což občas vedlo ke značným zklamáním, pokud se jí nedočkali. Někteří zneužívali vlastenecký zápal jiných jen ke svému zisku, prospěchu a slávě. Nesmírně obětavého Sedláčka takové chování mrzelo a popouzelo.

Jan Ježek roku 1880 v knize *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou* výstižně zhodnotil význam Sedláčkovy učebnice fyziky těmito slovy:

R. 1825 uveřejnil: „Základové přírodnictví neb fysiky a matematiky smíšené“, kterým důstojně zahájena řada spisů silozpytných za posledních padesát let u nás vydaných. Sedláček znaje výborně i předmět, o němž vykládal, i řeč, v níž tak činil, sepsal knihu, která se v té době postaviti směla po bok podobným zjevům ostatních literatur evropských a která měla býti vzorem příštím pracovníkům na roli mathematicko-fysikální. Velice jest litovati, že Sedláček nedokončil spis tento, jehož druhý díl, jednající o optice, vyšel r. 1828; byv pracemi jiného druhu zanešen, odkládal jeho ukončení až nenadále smrtí zastihnut v roce 51. života svého Bohu, vědě, vlasti věnovaného. Kdyby se byl dočkal vyššího stáří, zajisté by byl nejen dokončil spis tento výborný, nýbrž by se byl dožil i druhého vydání jeho, kteréž dle pokroku vědeckého i mluvnického zajisté řádně by byl upravil a zdokonalil. ([Jež], s. 93)

Na Sedláčkovu dvoudílnou učebnici fyziky plně dopadla nepřízeň doby. Dobře to charakterizují Rybičkova slova z roku 1884:

Pročez také vysoce jest litovati, „že – jak Sedláček ne bez příčiny tehdaž toužil – rozličnost smýšlení, svémyslnost, sobectví, předsudkové, nečasné a literatuře naší nepřiznivě okolnosti z jedné a těhota času, panující hmotný nedostatek a neodhodlanost nakladatelů domácích z druhé strany, hlavně však nevšímavost ke všemu, co jest vlasteneckého a českého, ze strany těch, kteří by právě u věci té nejvíce pomáhati mohli a měli, tak že mezi pěti miliony česky mluvících Slovanů sotva sto exemplářů knihy obsahu vážnějšího možná bylo odbyti a rozprodati: zkvétání a rozšiřování vyšší literatury české tehdaž byly na újmu!“ Kterážto lhostejnost a ochablost obecnstva našeho k nadepsaným Sedláčkovým a jiným

⁵² Dopis Rettigové je uložen ve fondu [JVS].

⁵³ Viz dopis Rettigové z 26. 11. 1827, který je ve fondu [JVS].

toho způsobu pracím vědeckým byla příčinou, že Sedláček v díle svém více nešel před se, čímž také slíbená III. a IV. část druhého dílu fyziky české více k místu nepřišly a dílo to zůstalo nedokončeno. ([Ry6], s. 303)

K hodnocení Sedláčkovy učebnice fyziky se roku 1959 dostal Miroslav Fendrych,⁵⁴ který v časopisu *Přírodní vědy ve škole* publikoval článek *Nejstarší české učebnice přírodovědy (Do polovice 19. století)* [Fen], v němž pojednal o českých učebnicích přírodopisu, chemie a fyziky od konce 18. století do poloviny 19. století. Je tedy přirozené, že nemohl opominout Sedláčkovu dvoudílnou fyziku. Nejprve připomněl okolnosti, za nichž Sedláček učebnici sepsal, pak uvedl její obsah. Neopominul zmínit, že plánovaný třetí a čtvrtý díl pro malý odbyt knihy již nevyšly. Sedláčkovu učebnici porovnal s učebnicí Šádkovou, které věnoval pozornost dříve.⁵⁵

Fendrychovo srovnání oceňovalo Sedláčkovu učebnici těmito slovy:

Sedláčkova kniha je nejenom mnohem důkladnější, ale i vědecktější než fyzika Šádkova. Autor v ní používá ve velkém rozsahu i matematiku ... Při tom však jsou výklady silně zaměřeny na praxi. Spis byl určen jako učebnice pro filosofické studium a pro zájemce s vyšším vzděláním. Jeho užívání ulehčují připojené obrazce. ... Nedostatkem knihy je nezvyklá česká terminologie. Přes to má Sedláčkova Fyzyka v historii české učebnicové literatury velký význam jako první vědecky založená fyzika, dále autorovou snahou zpřístupnit širšímu okruhu čtenářů vědecké výsledky tohoto oboru, vytvořit českou fyzikální terminologii a přispět tak k zdokonalení české vědecké řeči. ([Fen], s. 702.)

Podrobnému rozboru *Přirodnictví* je věnována samostatná kapitola této monografie.⁵⁶

⁵⁴ Miroslav Fendrych (1890–1972), český středoškolský profesor a přírodovědec, sepsal řadu učebnic biologie a několik knížek popularizujících přírodní vědy.

⁵⁵ Karel Šádek (1783–1854), učitel hlavní školy v Hradci Králové, se přátelil s Palackým, Jungmannem, Amerlingem a dalšími vlastenci. Roku 1825 vydal malou knihu nazvanou *Přirodozřeknutí neb Fyzika čili Učeni o přirozených věcech* [Šád]. Jednalo se o první českou psanou fyziku, která byla určena učitelům hlavních škol; měli z ní žákům předčítat nebo alespoň vypravovat základy fyziky, geologie, meteorologie a astronomie. Pojednávala o vlastnostech látek, o staticce a dynamice pevných těles, kapalin a plynů, o teple, světle, zvuku, o magnetismu a elektřině. Kniha byla po odborné stránce dobrá, byla napsána populárně bez použití matematiky. Podrobné hodnocení Šádkovy učebnice viz [Šp2], zejména s. 151–153.

⁵⁶ Sedláčkovy učebnice, překlady, oslavné básně a příležitostné tisky jsou uloženy ve více exemplářích ve *Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje*. Rázítka dřívějších vlastníků ukazují, že knihy prošly řadou institucí, fondů a soukromých knihoven (*Knihovna německého gymnázia v Plzni, Městské historické muzeum v Plzni, Společnost českého musea pedagogického v Plzni, Školské muzeum Komenského v Plzni, Okresní knihovna učitelská hejtmanství Plzeňského, knihovna arciděkanství v Plzni, knihovna vyšší reálky v Plzni, knihovna u Sv. Jana Nepomuckého v Plzni aj.*).

